

PANDEMİ VE UZAKTAN EĞİTİM: “ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN COVID-19 SALGINI DOLAYISIYLA UYGULANAN UZAKTAN EĞİTİM İLE İLGİLİ DÜŞÜNCELERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

PANDEMIC AND DISTANCE EDUCATION: “EVALUATION OF UNIVERSITY STUDENTS ‘THOUGHTS ABOUT DISTANCE EDUCATION IMPLEMENTED DUE TO THE COVID-19 OUTBREAK

Ozan YILDIRIM¹, Serhat MADSAR²

Özet

Çin’in Vuhan kentinde ortaya çıkan covid-19 virüsü kısa sürede tüm dünyaya yayılmış ve küresel bir salgın haline gelmiştir. Korona virüs kapsamında alınan tedbirlerden biri eğitim alanında gerçekleşmiştir. Bu çalışmanın en temel amacı pandemi süresince uzaktan eğitim alan üniversite öğrencilerinin görüşlerinin değerlendirilmesidir. Bu amaç doğrultusunda çevrimiçi anket hazırlanmış; katılımcıların demografik özellikleri ile uzaktan eğitimin değerlendirilmesinin yapılabilmesi için 5’li likert ölçeği ile sorular yöneltilmiştir. Elde edilen veriler SPSS 22 programına girilmiş ve oluşturulan tablolar ile öğrencilerin görüşleri değerlendirilmiştir. Ankete toplamda 427 üniversite öğrencisi katılmıştır. Anket sonuçlarına göre, Türkiye’de yürütülen uzaktan eğitimin ciddi eksiklikleri bulunmaktadır. Özellikle dijital eşitsizlik, bölgesel farklılıklar, gelir durumu ve öğretim elemanlarıyla olan etkileşimin azlığı uzaktan eğitimin kalitesini olumsuz yönde etkilemektedir.

Anahtar Kelimeler: Covid-19, Uzaktan Eğitim, Dijital Eşitsizlik

Abstract

The covid-19 virus, which emerged in Wuhan, China, spread all over the world in a short time and became a global epidemic.. Within the scope of the measures, with the measures such as curfew, ban on collective coexistence, individuals have become new life practices that they have never experienced before. Measures have also been taken in the field of education due to the coronavirus.. The main purpose of this study is to evaluate the views of university students who receive distance education during the pandemic. For this purpose, an online survey has been prepared. Participants were asked questions about demographic and distance education they received. The questions evaluating distance education were prepared with a 5-point Likert scale. The obtained data were entered into the spss 22 program and the opinions of the students were evaluated with the tables created. A total of 427 university students participated in the survey. According to the survey, there is a serious lack of distance education carried out in Turkey. In particular, digital inequality, regional differences, income and lack of interaction with instructors negatively affect the quality of distance education.

Keywords: Covid-19, Distance Education, Digital Inequality

¹ Doç. Dr., Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, ozanyildirim@ohu.edu.tr, ORCID: 0000-0001-7737-6311.

² Araş. Gör., Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, serhatmadsar01@gmail.com, ORCID: 0000-0003-1152-1728.

Giriş

2019 yılının Aralık ayında Çin'in Vuhan kentinde ortaya çıkan covid-19 salgını ile birlikte dünya genelinde gündelik, ekonomik ve sosyal yaşamda pek çok değişiklik yaşanmıştır. Dünya Sağlık Örgütü tarafından pandemi olarak ilan edilen covid-19 salgını ile mücadele etmek için pek çok farklı önlem alınmış ve bu önlemler hızla hayata geçirilmiştir.

Dünya genelinde hızla yayılan covid-19, Türkiye'de ilk olarak 10 Mart 2020 tarihinde görülmüştür. Bu tarihten itibaren, virüsün ülkemizdeki yayılımını engellemek için çeşitli önlemler hızlı bir şekilde alınmaya başlanmıştır. Bu önlemlerden biri de 23 Mart 2020 tarihinden itibaren hem orta öğretimde hem de yükseköğretimde uzaktan eğitime geçilmesidir.

Uzaktan eğitime hızlı ve öngörülemeyen geçiş sürecinde, özellikle yükseköğretimde üniversiteler kısa bir zaman dilimi içinde kendi web tabanlı alt yapılarını kurmuşlardır. Aynı zamanda, açık öğretim fakültesi bünyesinde uzaktan eğitim veren ve uzaktan eğitim konusunda teknolojik alt yapısı olan üniversitelerden yararlanmışlardır. Uzaktan eğitim, öğrenenlerin ve öğreticilerin zaman ve mekân düzleminde birbirlerinden uzak olarak sürdürdüğü eğitimidir. Uzaktan eğitim modelinde, öğrenme kaynakları da öğrenenlerden uzaktadır. Uzaktan eğitim, günümüzde teknolojinin öncüllüğünde sürdürülen bir eğitim şeklidir. Uzaktan eğitimin kaliteli ve etkili bir şekilde sürdürülebilmesi için hem uzaktan eğitimi sürdürenlerin hem de uzaktan eğitimden yararlananların teknolojik alt yapılarının gelişmiş olması gerekmektedir.

Uzaktan eğitimin avantajları ve dezavantajları vardır. Uzaktan eğitimde farklı öğrenme tekniklerinin kullanılabilmesi, esneklik, zaman ve mekân kavramlarının ortadan kalkması ile düşük maliyet avantajları olarak gösterilebilir. Eğitimdeki kişisel farklılıkların daha fazla ön plana çıkması, kaliteli bir uzaktan eğitim sisteminin geliştirilmesinin zorluğu ve teknik yetersizlikler de uzaktan eğitimin dezavantajları olarak ortaya çıkmaktadır. Covid-19 salgını dolayısıyla, Türkiye'deki üniversiteler uzaktan eğitime geçiş dönemini hızlı bir şekilde tamamlamışlardır. Dolayısıyla, uzaktan eğitim sürecinde bazı aksaklık ve eksiklikler de yaşanmıştır. Ayrıca Türkiye'deki coğrafi bölgelerdeki erişim

farklılıkları da beraberinde farklı sorunlar ortaya çıkarmıştır. Geçmişten günümüze eğitim sistemimizin uzaktan eğitime göre yapılandırılmaması da uzaktan eğitimin nitelik ve kalitesini etkilemektedir.

Uzaktan eğitimdeki en büyük sorunlardan biri dijital eşitsizliktir. Uzaktan eğitim alan her öğrencinin aynı kalitede internet bağlantısına sahip olmaması; bilgisayar, tablet gibi uzaktan eğitimi sürdüreceği araçlara erişim konusunda problem yaşamaması uzaktan eğitimin kalitesine doğrudan etki etmektedir.

Bu çalışmanın genel amacı, covid-19 sürecinde uygulanan uzaktan eğitim süreci ile ilgili olarak üniversite öğrencilerinin görüşlerinin değerlendirilmesidir. Çalışmada, örgün eğitim ile uzaktan eğitim arasındaki farklar nelerdir? Uzaktan eğitimin zayıf ve güçlü yönleri nelerdir? Uzaktan eğitimde sayısal eşitsizlik var mı? ve Öğrencilerin sosyoekonomik durumuyla uzaktan eğitim memnuniyeti arasındaki ilişki nedir? gibi alt amaç sorularına yanıtlar aranmıştır.

Yöntem ve Sınırlılıklar

Bu çalışmada nicel veri toplama tekniği olan anket kullanılmıştır. Pandemi nedeniyle uzaktan eğitime geçilmiş, dolayısıyla üniversite öğrencilerinin uzaktan eğitim ile ilgili görüşlerinin değerlendirilmesi için "çevrimiçi anket" tekniği benimsenmiştir. Google anket ile hazırlanan çevrimiçi anket formunda, katılımcılara demografik sorularla birlikte 23 soru sorulmuştur. Anket sonuçları SPSS 22 programıyla çözümlenmiş ve frekans tabloları ile ilişki tabloları oluşturulmuştur. Anket sonuçları ve tablolar nitel olarak da yorumlanmış, böylelikle pandemi nedeniyle geçilmek durumunda kalınan uzaktan eğitim toplumsal anlamda da değerlendirilmiştir.

Çeşitli kullanımları olabilen çevrimiçi anket, internet dolayısıyla ve onun olanaklarıyla araştırma yapmaya yardımcı bir araştırma tekniğidir. İnternet dolayısıyla ve elektronik olarak gerçekleştirilen anket tekniği farklı yollarla uygulanabilmektedir. Birinci yol amaçlı örneklem ile seçilen kişilere anket dosyasının farklı dosya formatları ile gönderilmesidir. İkinci yol ise anket linkinin e-posta yoluyla ilgili kişilere gönderilmesidir. Üçüncü yol ise web anketidir. Web anketi, çevrimiçi anket tekniği arasında en kolay ve etkili şekilde uygulanan yoldur. Bu teknikte, internet üzerinden oluşturulan anket linki mail ve diğer internet

mecraları aracılığıyla yayılmaktadır (Mert, 2014, s: 94-95). Bu çalışmada üçüncü yol olan web anketi tekniği uygulanmış ve Google anket ile hazırlanan anket formu web üzerinden yayılmıştır.

Çevrimiçi anket tekniğinde örneklemin nasıl belirleneceği önemli bir sorundur. Bu çalışmanın örneklemini “açılır pencere ile sunulan tarama” yöntemi ile oluşturulmuştur. Bu yöntemde anket web üzerinden yürütülmekte ve anket linki belirli aralıklarla web sitelerinin ziyaretçilerine sunulmaktadır (Mert, 2014:102). Bu çalışmanın evreni Türkiye’de uzaktan eğitim alan üniversite öğrencilerinin tamamıdır. Örneklemini oluşturmak için açılır pencere ile sunulan tarama yöntemi kullanılmış ve anket formunun linki 20 Ağustos 2020-1 Ekim 2020 tarihleri arasında özellikle dijital yerlilerin ve uzaktan eğitim alan üniversite öğrencilerinin yoğun olarak kullandığı facebook, twitter ve instagram üzerinden paylaşılmıştır. Ayrıca, anket formunun linki farklı mail grupları üzerinden de kullanıma sokulmuştur.

Anket formu araştırmacılar tarafından hazırlanmış ve anket sorularının işleyip işlemediğini ölçmek için 50 üniversite öğrencisiyle pilot çalışma yapılmıştır. Pilot çalışma sonucunda anket sorularının anlaşılır ve cevaplanabilir olduğu tespit edilmiştir. Çalışma için yapılan ankete ise toplamda 427 kişi katılım sağlamıştır. Dolayısıyla bu çalışma 427 kişinin uzaktan eğitim ile ilgili düşünceleriyle sınırlıdır. Anketin KMO değeri ,857 çıkmıştır. Bu oran çalışmanın yüksek düzeyde geçerlik ve güvenilirliğe sahip olduğunu da göstermektedir.

Covid-19 ve Değişen Dünya

Covid-19, tüm dünyada panik ve kaos yaratırken, toplumsal ve gündelik yaşamın farklı şekillerde yaşanılmasına neden olmuştur. Özellikle kalabalık ortamlarda daha fazla bulaşma riski olan hastalık, bireylerin evde geçirdikleri zamanın artmasına aracı olmuştur. Covid-19 ile mücadele etmek için ülkeler ve Dünya Sağlık Örgütü farklı önlemleri hayata geçirmişlerdir. Salgınla mücadelede, kurumsal anlamda alınan önlemlerin yanında bireysel anlamda alınan önlemler de gereklidir.

AdClony Araştırma Şirketi’nin Türkiye’yi de kapsayan, Avrupa, Orta Doğu ve Afrika’da toplamda 5 bin kişiyle yaptığı araştırmaya göre, salgın sebebiyle gündelik ve toplumsal yaşamda pek çok değişiklik yaşanmıştır. Katılımcıların %20’si artık

toplu taşıma kullanmadıklarını ifade ederken; evden çıkmayarak bireylerin kendilerini daha fazla izole ettiği bu günlerde ev temizliğine daha fazla dikkat ettiklerini belirtmişlerdir. Katılımcıların %60'ı zorunlu olmadıkça evden çıkmadıklarını ifade etmişler, ayrıca internet ve sosyal medyada geçirilen zamanın da arttığını söylemişlerdir.³ Salgın döneminde pek çok etkinliğin ev içerisine taşındığı söylenebilir. Çalışmak, eğitim, eğlence vb. buna örnek olarak gösterilebilir.

Covid-19 pandemisiyle beraber, hayatın akışı ve ritmi tüm dünyada değişmiştir. Pandeminin etkisini ve yayılımını azaltmak için; evden çalışma, evden çalışma ve dönüşümlü çalışma gibi uygulamalara geçilmiştir. Ayrıca, dünya genelinde kısmi veya tam zamanlı sokağa çıkma yasakları, karantina süreçleri, bireylerin kendilerini izole etmeleri ve sosyal mesafenin korunması gibi önlemler alınmıştır. Bu önlemler bağlamında insandan insana temasın olabileceği yerler kapatılmış, okullar ve üniversiteler de bu kapsama dâhil edilmiştir (Bozkurt, 2020: 113-114). Eğitim kurumlarının kapatılması ve yüz yüze eğitime ara verilmesiyle, dünyada tüm eğitim düzeylerinden öğrenci nüfusunun yaklaşık yarısına karşılık gelen 1.6 milyar öğrencinin eğitimi kesintiye uğramıştır (Unesco, 2020 ve Unicef, 2020'den aktaran Bozkurt, 2020: 114).

Covid-19 ile birlikte, tüm dünyada normal hayat değişmiş ve normal olmayan bir sürece geçilmiştir. Virüsün etkisini ne zaman kaybedeceğine yönelik tahminler yürütülse de bu konudaki belirsizlik devam etmektedir (Aydın ve Doğan, 2020: 95). Bu belirsizlik ve vaka sayılarındaki değişkenlik, tüm ülkelerin farklı önlemler almasına neden olmaktadır. Bu önlemler de beraberinde farklı bir dünya düzenini getirmiştir. Covid-19, gündelik, toplumsal ve ekonomik yaşamda pek çok değişikliğin yaşanmasına neden olmuştur. Yeni ortaya çıkan bu yaşam biçiminde özellikle internet ve teknolojinin etkisi fazladır.

Covid-19 salgını, sadece sağlık alanında değil, ekonomik, kültürel, sosyal, psikolojik vb. pek çok alanda farklı etkiler yaratmıştır. Bu etkilerin, küresel çapta olduğuna da dikkat edilmelidir. Covid-19 salgını, toplumsal hayatta derin etkilere

³<https://egirisim.com/2020/04/01/corona-virus-etkisi-arastirmasi-covid-19-gundelik-tercihlerimizi-ne-kadar-degistirdi/> (Erişim tarihi: 31.08.2020).

ve değişimlere neden olurken; bu değişimlerin bireysel, kurumsal, toplumsal ve ekonomik sonuçları da ortaya çıkmaktadır (Duran ve Acar, 2020: 55). Covid-19 pandemisiyle birlikte ortaya çıkan en temel sonuçlardan biri, pek çok şeyin ağlar ve internet aracılığıyla uzaktan sürdürülmesidir. Bireylerarası iletişim, farklı iş kolları ve eğitim covid-19 ile birlikte uzaktan sürdürülmeye başlanmıştır.

Covid-19, bulaşıcılığı yüksek bir hastalıktır. Dolayısıyla bu salgın dünya genelinde bir panik ve tedirginlik oluşturmuştur. Evde kal çağrılarının desteklenmesi için ülkeler eğitim süreçlerine ara vermiş ve uzaktan eğitim sürecine geçiş yapmışlardır. Bu süreçte, ülkeler tarafından eğitimin kesintisiz bir şekilde sürdürülmesi için çeşitli çözüm yolları önerilmiştir. Eğitimin devamının sağlanması amacıyla eğitim ile ilgili materyaller dijital ortama aktarılmıştır (Üstün ve Özçiftçi, 2020: 147). Eğitim toplumlar için oldukça önemlidir. Yeni süreçte de uzaktan eğitim gündelik yaşamın en önemli gerçeklerinden biri olmuştur. Dolayısıyla bu süreçte uzaktan eğitimin durumu, öğrencilerin memnuniyeti gibi değişkenlerin ortaya çıkarılması da gerekmektedir.

Covid-19 pandemisi dünyadaki pek çok işleyişin değişmesine neden olmuştur. Bunların başında da eğitim gelmektedir. Uzaktan eğitim Türkiye’de ve dünyada uzun yıllardır sürdürülen bir eğitim olsa da zorunlu uzaktan eğitim deneyimi ilk kez ortaya çıkmıştır. Uzaktan eğitimin iyileştirilmesi ve kapasitesinin artırılması ülkelerin gelişimi için önemlidir.

Uzaktan Eğitim

Eğitimin başlangıcı, insanlık tarihinin başlangıcı ile eş zamanlı olarak değerlendirilebilir. Dünya tarihine bakıldığında, eğitim olgusunun önemli bir inceleme alanı olduğu görülmektedir. Eğitim alanındaki gelişme ve değişimlerin, toplumlar üzerinde önemli etkileri vardır. Türkiye Cumhuriyeti kurucusu Mustafa Kemal Atatürk, Cumhuriyet’in ilk yıllarında eğitim politikalarına büyük önem vermiştir. Toplumların geçirdiği evrelere bakıldığında, eğitim alanında sürekli bir arayış ve yenilik yapma durumu söz konusudur. Eğitimin temel amacı, insanları en kısa zamanda nitelikli bireyler olarak yetiştirmektir (Çıkkılı, 2016: 1). Toplumlar, zaman zaman farklı eğitim modellerine ihtiyaç duyabilirler. Covid-19 döneminde ise uzaktan eğitim modeli en önemli ihtiyaç olarak ortaya çıkmıştır.

Eğitim sürecinin ekonomik ve toplumsal yaşamda önemli bir rolü bulunmaktadır. Bir başka deyişle, gerek örgün gerekse yaygın eğitim sürecinde bireye yaşamı boyunca toplumsal ve ekonomik davranışları üzerinde etkili olacak birtakım değerler kazandırılmaktadır. Bu bağlamda, ekonominin eleştirici ve yaratıcı, yeni buluşlar yapan verimlilik bilinç ve bilgisine sahip bireylere ihtiyacı bulunmaktadır. İşte bu ihtiyacı gidermek ve değişikliği hazırlamak eğitimin işlevlerinden birisidir (Demirci, 2011: 17). Eğitim, toplumların devamlılığı ve ilerlemesi için en hayati unsurlardan biridir. Dolayısıyla eğitimin her ne sebeple olursa olsun kesintiye uğramaması gerekir. Covid-19 süreciyle birlikte geçilen uzaktan eğitim, eğitimin kesintisiz devam etmesini sağlamıştır. Ancak buradaki temel nokta, örgün eğitim ile uzaktan eğitim kalitesini aynı düzeyde sürdürebilmektir.

Uzaktan eğitim, en kısa anlamı ile zaman ve mekândan bağımsız olarak ve bilişim teknolojileri kullanılarak yapılan eğitimidir. Uzaktan eğitim ekonomik ve etkileşimli bir eğitim modeli sunmaktadır (Gökçe, 2008: 2). Uzaktan eğitimin kavramsal dayanakları; (1) yeni olanaklar yaratma, (2) iş ve eğitim arasında bütünlük sağlama, (3) eğitim sürecini demokratikleştirme, (4) yaşam boyu eğitim sağlama, (5) eğitimde bireysellik, (6) mevcut eğitim kurumlarından etkili yararlanma, (7) teknolojinin eğitimde etkili kullanımı, (8) birey, toplum ve teknoloji gereksinimlerine yönelme, (9) büyük kitlelere ulaşma, (10) bireysel ve kitlesel eğitimin bütünlüğünü sağlama, (11) eğitim isteği ile mali olanakları dengede tutma şeklinde sıralanabilir (Alkan, 1996'dan aktaran Gökçe, 2008: 2). Uzaktan eğitimle ilgili temel nokta, uzaktan eğitim uygulamalarının herkese eşit şekilde ulaşım sağlamadığıdır. Covid-19 sürecinde üniversite öğrencilerinin uzaktan eğitimle ilgili sorunlar yaşadıkları ve bu sorunların hem geleneksel hem de yeni medyada gündeme geldiği söylenebilir. Unicef'in raporuna göre, 463 milyon öğrenci uzaktan eğitimden yararlanamamaktadır.⁴

Uzaktan eğitim uygulamalarının en temel amacı, büyük bir kitlenin gerekli eğitimleri buldukları yerden ve zamandan almalarıdır. Eğitimi alacak kişiye sunulan bu esneklik, eğitimin alınmasını kolaylaştırmaktadır. Ayrıca, eğitim gören kişilerin tam olarak anlamadığı konuları birden çok tekrar etme olanağı bulması ile

⁴<https://www.donanimhaber.com/unicef-raporu-ogrencilerin-ucte-biri-uzaktan-egitim-imkanina-sahip-degil--124755> (Erişim tarihi: 14.09.2020).

sınav ve testlerin çoğunluğu uzaktan eğitimin verimliliğini arttırabilmektedir (Dinçer, 2016: 5). Covid-19 döneminde uzaktan eğitim alan üniversite öğrencileri, büyük bir kitle olarak nitelendirilebilir. Bu öğrencilerin tamamının uzaktan eğitimi verimli şekilde sürdürebilmeleri hem kendileri için hem de ülkemiz için önemlidir. Covid-19 pandemisi nedeniyle yüksek öğretimde uzaktan eğitime geçilmesiyle birlikte, üniversiteler kendi uzaktan eğitim sistemlerini hızlı bir şekilde hayata geçirmişlerdir. Yüksek öğretimdeki uzaktan eğitim ders türlerine bakıldığında ise, genel olarak senkron (eşzamanlı) ve asenkron (eşzamansız) şekilde derslerin sürdürüldüğü söylenebilir. Buradaki temel nokta her üniversite öğrencisinin fırsat eşitliği bağlamında bu eğitimi alabilir olmasıdır. Ancak; sayısal eşitsizlik, bölgesel farklılıklar ve bireysel yetkinlikler üniversite öğrencilerinin uzaktan eğitimden yararlanma düzeylerini etkilemektedir.

Türkiye’de gelir dağılımında ortaya çıkan adaletsizlik, düşük gelirli kesimlerin eğitim gibi insani gelişmenin temel belirleyicilerinden biri olan aktivitelere yeterince kaynak ayıramamalarına neden olmaktadır (Kandemir, 2014: 1170). Uzaktan eğitime katılan üniversite öğrencilerinin bilgisayar ve internet bağlantısına sahip olmaları gerekmektedir. Dolayısıyla uzaktan eğitim de örgün eğitim gibi belirli bir maddi kaynakla sürdürülebilmektedir.

Uzaktan eğitimin hem yararları hem de sınırlıkları vardır. Uzaktan eğitim; değişen, gelişen ve yaşam boyu sürekli öğrenme gereksinimlerini karşılayabilmektedir. Ayrıca uzaktan eğitim, bireysel ve bağımsız öğrenme olanağı sağlamaktadır. Uzaktan eğitim; öğrenme ve öğretme süreçlerinde; öğrenim yaşı, öğretim amaçları, öğrenme ve öğretme ortamı, yöntem ve teknikleri vb. açılardan esneklik ve çeşitlilik sağlarken; başlangıç yatırım ve harcamaları hariç sistem hizmetlerinin sunumu pahalı değildir. Uzaktan eğitim; kamu veya özel kurum veya kuruluşlarda çalışan bireylere, görevlerini bırakmadan eğitimlerini sürdürebilme, kendilerini geliştirebilme ve meslekte yükselme olanağı sağlamaktadır. Uzaktan eğitim; alternatif ve çok çeşitli (yazılı ve basılı, görsel-işitsel, çok ortamlı ve etkileşimli) öğrenme-öğretme imkânları sunarken; eğitim programlarının (hedef, içerik, eğitim durumu ve değerlendirme öğeleri açısından) standardizasyonunu sağlamaktadır. Bununla birlikte uzaktan eğitim; bilişsel alandaki davranışların kazandırılmasında

etkili olmasına rağmen, duyuşsal ve psiko-motor davranışların kazandırılmasında ve uygulamaya dönük disiplinlerde (derslerde) etkili değildir. Ayrıca uzaktan eğitim, bireysel ve bağımsız çalışma ve öğrenme alışkanlığı olmayan öğrenciler açısından yeterince etkili olmayabilmektedir. Uzaktan eğitimde, öğrenci-öğretmen ve öğrenci-öğrenci arasında bire bir iletişim ve etkileşimin oldukça kısıtlı olması, bireylerin sosyalleşmesini olumsuz yönde etkileyebilmektedir. Uzaktan eğitimde, öğrenme ve öğretme süreçlerinde kullanılan, yazılı ve basılı materyaller, radyo ve televizyon yayınları ve çağdaş iletişim teknolojilerinin dağıtımı ve erişiminde bir takım teknik, mali, ulaşım vb. sorunlar ortaya çıkabilmektedir. Sonuç olarak uzaktan eğitim sırasında verim düşük olabilmektedir (Eygü ve Karaman, 2013: 41-42). Uzaktan eğitimin hem olumlu hem de olumsuz tarafları vardır. Covid-19 nedeniyle yükseköğretimde zorunlu olarak uzaktan eğitime geçilmiş ve 2020-2021 eğitim-öğretim yılında da pek çok üniversite uzaktan eğitimi sürdüreceğini açıklamıştır. Gündelik yaşamın önemli bir gerçeği olan uzaktan eğitimin iyileştirilmesi, her öğrencinin aynı şartlarda uzaktan eğitime katılabilmesi gerekmektedir.

Gelişen teknolojinin uzaktan eğitim standartlarını yükselttiği ve iyileştirdiği söylenebilir. Eğitim, bir toplumun en önemli yapı taşlarından biridir. Bir toplumun ilerlemesi eğitiminin nitelikli olmasıyla doğrudan ilgilidir. Dolayısıyla olağanüstü dönemlerde de eğitimin sürdürülmesi gerekmektedir. Covid-19 pandemisi dolayısıyla yükseköğretimde uzaktan eğitime geçilmiştir. Uzaktan eğitime geçiş süreci oldukça hızlı bir şekilde gerçekleşirken; üniversiteler kendi alt yapılarını hayata geçirmişlerdir. Bu bağlamda, Covid-19 pandemisi dolayısıyla sürdürülen uzaktan eğitimde öğrencilerin aldıkları eğitim ile ilgili düşüncelerinin değerlendirilmesi önem taşımaktadır. Bu noktada her üniversite öğrencisinin fırsat eşitliği kapsamında eğitim araç, gereç ve materyallerine aynı düzeyde erişmesini sağlamak gerekmektedir.

Bulgular ve Yorum

Demografik Bulgular

Üniversite öğrencilerinin Covid-19 pandemi döneminde almış oldukları online eğitimi öğrencilerin gözünden değerlendirmek amacıyla yürütülen bu çalışmada, 29

Ağustos- 15 Eylül tarihleri arasında çevrimiçi anket uygulanmış ve ankete toplamda 427 kişi katılmıştır. Anketin ilk bölümünde katılımcılara; yaş, cinsiyet, eğitim ve gelir durumu gibi sorular yöneltilerek katılımcıların sosyo demografik özellikleri hakkında öngörü elde edilmeye çalışılmıştır. Ardından katılımcılara almış oldukları online eğitim hakkındaki görüşlerini değerlendirmeye yönelik sorular yöneltilmiştir.

Tablo 1. Katılımcıların Cinsiyetleri

	Sıklık	Yüzde	Geçerli Yüzde	Toplam Yüzde
Erkek	154	36,1	36,1	36,1
Kadın	272	63,7	63,7	99,8
Diğer	1	,2	,2	100,0
Toplam	427	100,0	100,0	

Katılımcılara yöneltilen ilk soru cinsiyetleri hakkında olmuştur. Yukarıdaki tabloya göre (Tablo 1.) katılımcıların 272'si (%63,7) kadındır. 427 katılımcıdan 154'ü ise (%36,1) erkektir. Toplam katılımcılar arasından sadece 1 kişi diğer cinsiyet seçeneğini işaretlemiştir.

Tablo 2. Katılımcıların Yaşı

	Sıklık	Yüzde	Geçerli Yüzde	Toplam Yüzde
17-19	40	9,4	9,4	9,4
20-22	274	64,2	64,2	73,5
23-25	57	13,3	13,3	86,9
26+	56	13,1	13,1	100,0
Toplam	427	100,0	100,0	

Katılımcıların yaş dağılımı incelendiğinde ise (Tablo 2.) 274 kişi ile (%64,2) katılımcıların büyük bir bölümünün 20-22 yaş aralığında olduğu gözlemlenmektedir. En yoğun ikinci katılımcının bulunduğu 23-25 yaş aralığında ise 57 (%13,3) kişi bulunmaktadır. Büyük ölçüde lisansüstü eğitimde olan 26+ yaş

kategorisinde ise 56 (%13,1) kişi bulunmaktadır. Katılımın en düşük olduğu kategori ise 17-19 yaş aralığıdır. Lisans 1. ya da 2. sınıfta olan eğitim ve üniversite eğitimiyle online eğitim aracılığıyla tanışan bu kategoride toplam 40 (%9,4) kişi bulunmaktadır.

Tablo 3. Katılımcıların Eğitim Durumu

	Sıklık	Yüzde	Geçerli Yüzde	Toplam
Ön Lisans	54	12,6	12,7	12,7
Lisans	341	79,9	80,0	92,7
Yüksek Lisans	20	4,7	4,7	97,4
Doktora				
Toplam	11	2,6	2,6	100
	427	100	100	100

Katılımcıların eğitim durumu incelendiğinde (Tablo 3.) 341 kişi ile (%80,0) ile Lisans öğrencilerinin açık ara önde olduğu görülmektedir. Lisansı, 54 kişi (%12,7) ile ön lisans öğrenci grubu takip etmektedir. Lisansüstü eğitimdeki katılımcılar ise oldukça sınırlıdır. Toplam 427 katılımcıdan sadece 20 kişi (%4,7) yüksek lisans, 11 kişi ise (%2,6) ise doktora öğrencisidir.

Tablo 4. Katılımcıların Aylık Gelirleri

	Sıklık	Yüzde	Geçerli Yüzde	Toplam Yüzde
0-2000 TL	92	21,5	21,6	21,6
2001-3000 TL	108	25,3	25,4	46,9
3001- 4000 TL	78	18,3	18,3	65,3
4001-5000 TL	60	14,1	14,1	79,3
5001-10000 TL	70	16,4	16,4	95,8
10000 TL +	18	4,2	4,2	100,0
Toplam	426	99,8	100,0	
	1	,2		
	427	100,0		

Online eğitim sürecinde en çok tartışılan konulardan biri sayısal eşitsizlik (dijital uçurum) konusudur. En temelde online eğitim sürecine katılabilmek için bir bilgisayar ya da akıllı televizyon ve internet bağlantısına ihtiyaç duyulmaktadır. Bu durum doğrudan gelir durumuyla ilişkili olduğu için katılımcılara kendilerinin ve ailelerinin aylık ortalama gelir seviyelerinin ne kadar olduğu sorusu yöneltilmiştir. Bu doğrultuda geniş bir aylık gelir durumu aralığı oluşturularak gelir durumu ve dijital eşitsizlik ilişkisi hakkında öngörü elde edilmeye çalışılmıştır. Tablo 4'e göre katılımcıların 108 kişi ile (%25,4) büyük çoğunluğunun kendilerinin ve ailelerinin aylık ortalama 2001-3000 TL geliri olduğu görülmektedir. Diğer önemli bir bölümünün ise 92 kişi (%21,6), aylık 0-2000 TL gelirin olduğu görülmektedir. 78 kişinin ise (%18,3) aylık geliri 3001-4000 TL arasındadır. Gelir miktarı arttıkça kişi sayısının azaldığı görülmektedir. 4001-5000 TL gelir aralığında 60 (%14,1), 5001-10000 TL aralığında 70 (%16,4), 10000+ kategorisinde ise sadece 18 (%4,2) kişi bulunmaktadır.

Tablo 5. Katılımcıların Hayatlarının Büyük Bir Bölümünü Geçirdiği Yerler

	Sıklık	Yüzde	Geçerli Yüzde	Toplam Yüzde
Köy	52	12,2	12,2	12,2
Belde	5	1,2	1,2	13,3
İlçe	90	21,1	21,1	34,4
İl	83	19,4	19,4	53,9
Büyükşehir	197	46,1	46,1	100,0
Toplam	427	100,0	100,0	

Katılımcılara yöneltilen bir diğer soru ise hayatlarının büyük bir bölümünü geçirdikleri yerleşim yeri hakkındadır. Buna göre (Tablo 5.) 197 kişi (%46,1) katılımcıların büyük bir bölümü Büyükşehirlerde yaşamaktadır. 90 kişi (%21,1) İlçelerde yaşarken; 83 kişi ise (%19,4) İllerde yaşamaktadır. Hayatlarının büyük bir bölümünü köyde geçirenlerin sayısı ise dikkat çekmektedir. 52 kişi (%12,29) hayatlarının önemli bir bölümünü köyde geçirmiştir. Beldede yaşayan sayısı ise sadece 5 (%1,2)'dir.

Tablo 6. Katılımcıların Yaşadıkları Coğrafi Bölgeler

	Sıklık	Yüzde	Geçerli Yüzde	Toplam Yüzde
Akdeniz Bölgesi	92	21,5	21,5	21,5
Karadeniz Bölgesi	10	2,3	2,3	23,9
Marmara Bölgesi	87	20,4	20,4	44,3
Ege Bölgesi	38	8,9	8,9	53,2
Doğu Anadolu Bölgesi	18	4,2	4,2	57,4
Güneydoğu Anadolu Bölgesi	33	7,7	7,7	65,1
İç Anadolu Bölgesi	149	34,9	34,9	100,0
Toplam	427	100,0	100,0	

Yaşanılan coğrafi bölgenin internet ve bilgisayar erişimine etkisi olacağı düşünülerek katılımcılara hangi coğrafi bölgede yaşadıkları sorusu yönlendirilmiştir. Buna göre 149 kişiyle (%34,9) katılımcıların büyük bir bölümünün İç Anadolu bölgesinde yaşadıkları saptanmıştır. İç Anadolu bölgesini, 92 (%21,5) ile Akdeniz Bölgesi takip etmektedir. Yoğun katılımın olduğu bir diğer bölüm ise 87 kişi ile (%20,4) Marmara Bölgesi'dir. Katılımın düşük olduğu bölgeler ise sırasıyla 38 kişi ile (%8,9) Ege Bölgesi, 33 kişi ile (%7,7) Güneydoğu Anadolu Bölgesi, 18 kişi ile (%4,2) Doğu Anadolu Bölgesi ve son olarak 10 kişi ile (%2,3) ile Karadeniz Bölgesi'dir. Ayrıca yaşanılan coğrafi bölge ile bilgisayar ve internet bağlantısına sahip olma durumu arasında çapraz tablolar oluşturularak bölgelerin internet ve bilgisayara sahiplik durumu arasındaki ilişki yorumlanmıştır.

Tablo 7. Coğrafi Bölge ve İnternet Bağlantısı Hakkında Çapraz Tablo

		Evinizde İnternet bağlantısı var mı?		Toplam
		Evet	Hayır	
Yaşadığınız Coğrafi Bölge?	Akdeniz Bölgesi	59	33	92
	Karadeniz Bölgesi	6	4	10
	Marmara Bölgesi	80	7	87
	Ege Bölgesi	30	8	38
	Doğu Anadolu Bölgesi	10	8	18
	Güneydoğu Anadolu Bölgesi	22	11	33
	İç Anadolu Bölgesi	126	23	149
Toplam		333	94	427

Yukarıdaki tabloda (Tablo 7.) katılımcıların yaşadıkları coğrafi bölgeler ile internet bağlantısına sahiplik durumları gösterilmiştir. Buna göre en çok internet bağlantısı olan bölge %91,9 ile Marmara Bölgesi'dir. Marmara Bölgesi'ni %84,5 ile İç Anadolu Bölgesi takip etmektedir. Ege Bölgesi katılımcıları ise %78,9 oranında internete sahiptir. Geriye kalan bölgelerdeki katılımcılar ise oldukça düşük internet bağlantısına sahiptir. Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde evlerinde internet bağlantısı olanların oranı %66,6, Akdeniz Bölgesinde yaşayan katılımcıların %65,1, Karadeniz Bölgesi'nde %60 iken bu oran Doğu Anadolu Bölgesinde %55,5'tir. İnternet kullanımına erişim ve bu konuda hazırlanan raporlar bu alanda yapılan çalışmalara ışık tutmaktadır. We are Social ve Hootsuit tarafından Dünya ve ülkeler özelinde her yıl internet kullanımı raporu açıklanmaktadır. 2019 yılı Ocak Ayı raporuna göre Dünya genelinde internet kullanım yaygınlığı %57 iken; Türkiye genelinde internet kullanım yaygınlığı %72'dir. Türkiye'de internet kullanım yaygınlığının dünyaya göre ortalamanın üstünde olmasına rağmen, bölgeler arasında ciddi farkların olduğu görülmektedir. Özellikle Marmara, İç Anadolu ve Ege Bölgesindeki internet kullanım yaygınlığı Türkiye ortalamasının üzerinde iken; Doğu bölgelerinde internet kullanım yaygınlığının ciddi bir şekilde azaldığı

gözlemlenmektedir. Dikkat edilmesi gereken bir diğer hususta katılımcıların üniversite öğrencisi olduğudur. Doğu Anadolu Bölgesi’ndeki katılımcıların %44,6’sının, Güneydoğu Anadolu Bölgesi’ndeki katılımcıların ise %34,4’ünün evlerinde internet bağlantısı bulunmamaktadır. Covid-19 döneminde online eğitime geçilmesiyle birlikte bilgisayar ve internet bağlantısı eğitime devam edebilmek için hayati önem taşımaktadır. Özellikle bu dönemde dijital eşitsizlik kavramı yoğun olarak hissedilmiş, kırsal bölgelere gidildikçe dijital eşitsizliğin arttığı gözlemlenmiştir. Pandemi döneminde uzaktan eğitimin önemi daha fazla ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla bu dönemde en önemli devlet politikalarından biri eğitim niteliğini ve ulaşılabilirliğini arttırmak için dijital eşitsizlikle mücadele etmek olmalıdır.

Üniversite Öğrencilerinin Kişisel Bilgisayar ve İnternet Bağlantısına Sahip Olma Durumları

Online eğitimin vazgeçilmez unsurları arasında internet bağlantısı ve bilgisayar gelmektedir. Katılımcıların 277 ‘si (%64,9)’u kişisel bilgisayara sahipken, 149’u (%35,1) bilgisayara sahip değildir. İnternet bağlantısına bakıldığında ise, katılımcıların 333’ünün (%78,0) internet bağlantısı bulunurken; 94 kişinin (%22,0) evlerinde internet bağlantısı bulunmamaktadır. Katılımcıların tamamının üniversite öğrencisi olduğu göz önüne alındığında %35,1’lik kesimin kişisel bilgisayara sahip olmadığı ve %22’lik kesimin internet bağlantısına sahip olmaması oldukça dikkat çekicidir. Çünkü düzgün bir uzaktan eğitimin sağlanması için bu oranların yüzde yüze yakın olması gerekmektedir.

Tablo 8. Katılımcıların Kişisel Bilgisayara Sahiplik Durumu

	Sıklık	Yüzde	Geçerli Yüzde	Toplam Yüzde
Evet	277	64,9	64,9	64,9
Hayır	149	35,1	35,1	100,0
Toplam	427	100,0	100,0	

Tablo 9. Katılımcıların Evlerinde İnternet Bağlantısına Sahip Olma Durumu

	Sıklık	Yüzde	Geçerli Yüzde	Toplam Yüzde
Evet	333	78,0	78,0	78,0
Hayır	94	22,0	22,0	100,0
Total	427	100,0	100,0	

Online eğitime katılabilme ve eğitimin aksamaması için en temel gereçlerden biri bilgisayardır. Bu doğrultuda tamamı öğrenci olan katılımcılara kişisel bilgisayara sahip olup olmadıkları sorulmuştur. Tablo 9’da görüldüğü üzere katılımcıların %35,1’i kişisel bilgisayara sahip değildir. Yukarıdaki tabloya göre katılımcıların %65,2’sinin kendisinin ve ailesinin aylık geliri 4000 TL’nin altındadır. Aylık gelirinin 4000 TL’nin altında olan kişilerin ise %42,8’inin kişisel bilgisayara sahip olmadığı görülmektedir. Katılımcıların %34,8’inin ise aylık ortalama geliri ise 4000 TL’nin üzerindedir. Bu grubun ise kişisel bilgisayara sahip olma oranı %79,8’dir. Dolayısıyla aylık gelir düştükçe kişisel bilgisayar ve internete sahip olma oranının da düştüğü görülmektedir. Bu doğrultuda aylık geliri düşük olan katılımcıların online eğitim sürecinden olumsuz bir biçimde etkilendiği söylenebilir. Dahası dijital eşitsizliğin en temel nedeni maddi olanaksızlık olarak karşımıza çıkmaktadır. Çalışmanın takip eden kısmında, katılımcıların online eğitim süresinde aldıkları eğitimi değerlendirmeye yönelik sorular yöneltilmiştir. 5’li likert ölçeği kullanılarak katılımcıların değerlendirmeleri hakkında bir öngörü çıkarılmıştır

Üniversite Öğrencilerinin Aldıkları Online Eğitim Hakkındaki Görüşlerine Yönelik Bulgular

Tablo 10. Katılımcıların Aldıkları Online Eğitim Hakkındaki Görüşleri

	Sıklık	Yüzde	Geçerli Yüzde	Toplam Yüzde
Kesinlikle Katılıyorum	42	9,8	9,8	9,8
Katılıyorum	50	11,7	11,7	21,5
Kararsızım	67	15,7	15,7	37,2
Katılmıyorum	94	22,0	22,0	59,3
Kesinlikle Katılmıyorum	174	40,7	40,7	100,0
Toplam	427	100,0	100,0	

Covid-19 süresince almış olduğum online eğitim oldukça yararlı olmuştur.

Katılımcılara online eğitim hakkında sorulan ilk soru Covid-19 pandemi süresince almış oldukları online eğitimin yararlı olup olmadığı hakkındadır. Katılımcılardan 42 kişi (%9,8) online eğitim yararlı olmuştur sorusuna kesinlikle katılıyorum cevabını vermiştir. 50 kişi ise (%11,7) katılıyorum cevabını vermiştir. Sonuç olarak toplam katılımcılardan 92 kişi (%21,5) covid-19 sürecinde almış oldukları online eğitimi yararlı bulurken; 268 kişi (%62,7) online eğitimin yararlı olmadığını düşünmektedir. 67 kişi ise (%15,7) bu konuda kararsız kalmıştır. Dolayısıyla, katılımcılar arasında uzaktan eğitim konusunda bir memnuniyetsizlik olduğu söylenebilir. Buradaki temel nokta, online eğitimin kalitesinin artırılması gerektiğidir.

Tablo 11. Katılımcıların Online Eğitim ile Yüz yüze Eğitim Hakkındaki Görüşleri

	Sıklık	Yüzde	Geçerli Yüzde	Toplam Yüzde
Kesinlikle Katılıyorum	39	9,1	9,1	9,1
Katılıyorum	48	11,2	11,2	20,4
Kararsızım	26	6,1	6,1	26,5
Katılmıyorum	94	22,0	22,0	48,5
Kesinlikle Katılmıyorum	220	51,5	51,5	100,0
Toplam	427	100,0	100,0	

Online eğitim yüz yüze eğitim kadar etkilidir.

Yöneltilen bir diğer soru ise online eğitimin yüz yüze eğitim kadar etkili olup olmadığı hakkındadır. Buradaki en çarpıcı sonuç katılımcıların yarısından fazlası 220 kişi (%51,5) online eğitimin yüz yüze eğitim kadar etkili olduğuna kesinlikle katılmamaktadır. Online eğitimin yüz yüze eğitim kadar etkili olduğunu düşünenler ise toplamda 87 kişi (%20,4)'dir. Kararsızların sayısı ise oldukça düşük olup 26 kişi (%6,1)'dir. Dolayısıyla katılımcıların önemli bir kısmı online eğitimin yüz yüze eğitim kadar etkili olmadığını düşünmektedir.

Tablo 12. Katılımcıların Online Eğitimin Geleceği Hakkındaki Görüşleri

	Sıklık	Yüzde	Geçerli Yüzde	Toplam Yüzde
Kesinlikle Katılıyorum	43	10,1	10,1	10,1
Katılıyorum	39	9,1	9,1	19,2
Kararsızım	49	11,5	11,5	30,7
Katılmıyorum	84	19,7	19,7	50,4
Kesinlikle Katılmıyorum	212	49,6	49,6	100,0
Toplam	427	100,0	100,0	

Online eğitim gelecek için temel eğitim türü olmalıdır.

Pandemi sürecinde, online eğitime geçilmesiyle birlikte birçok kurum, kuruluş ve üniversiteler, şu anki online eğitim sisteminin gelecek için bir test işlevi gördüğünü ileri sürmüşlerdir. Bu şekilde yapılan açıklamalar ve kuruluşların gelecekte tamamen online eğitime geçme yönündeki istekleri karşısında öğrencilerin tutumu önem kazanmış ve katılımcılara online eğitim gelecek için temel eğitim türü olmalı

mıdır sorusu yöneltilmiştir. Bir önceki tabloda görüldüğü gibi bu tabloda da benzer sonuçlar elde edilmiş ve katılımcıların 212 kişi (%49,6)'si online eğitim geleceğın temel eğitim türü olmalıdır sorusuna kesinlikle katılmıyorum cevabını vermiştir. Bu soruya olumsuz yaklaşanların toplam sayısı ise 296 kişi (% 69,3)'dir. Toplam katılımcılardan ise 82 (%19,2) kişi online eğitimin temel eğitim türü olması gerektiğini desteklemiştir. Tablo 11 ve 12 birlikte değerlendirildiğinde sonuçlar arasında tutarlılık gözlemlenmektedir. Online eğitimin yüz yüze eğitim kadar etkili olduğuna olumsuz yaklaşanlar ile online eğitimin geleceğın eğitim türü olmasına olumsuz yaklaşanlar arasında rakamsal olarak paralellik vardır.

Tablo 13. Katılımcıların Online Eğitim ve Fırsat Eşitsizliğı Hakkındaki Görüşleri

	Sıklık	Yüzde	Geçerli Yüzde	Toplam Yüzde
Kesinlikle Katılıyorum	160	37,5	37,6	37,6
Katılıyorum	113	26,5	26,5	64,1
Kararsızım	71	16,6	16,7	80,8
Katılmıyorum	40	9,4	9,4	90,1
Kesinlikle Katılmıyorum	42	9,8	9,9	100,0
Toplam	426	99,8	100,0	
	1	,2		
	427	100,0		

Online eğitim yeni tür fırsat eşitsizliğine neden olmaktadır.

Çalışmanın kuramsal ve çözümleme bölümünde online eğitim ve dijital eşitsizlik konusuna değinilmiştir. Online eğitimin zaman mekân farkını ortadan kaldırdığına yönelik olumlu yaklaşımların yanı sıra; bilgisayar ve internete erişimi mümkün olmayan dezavantajlı kesimlere yeni bir eşitsizlik durumu yarattığı vurgulanmaktadır. Buradan hareketle katılımcılara online eğitimin yeni tür fırsat eşitsizliği yaratıp yaratmadığı konusundaki düşünceleri sorulmuştur. Bir önceki soruya paralel olarak toplamda 273 kişi (%64,1) online eğitimin yeni bir tür fırsat eşitsizliğini yaratacağını düşünmektedir. 82 kişi ise (%19,3) online eğitimin fırsat eşitsizliği yaratacağı fikrine katılmamaktadır.

Tablo 14. Katılımcıların Online Eğitimin Hayat Boyu Eğitim ile İlişkisi Hakkındaki Görüşleri

	Sıklık	Yüzde	Geçerli Yüzde	Toplam Yüzde
Kesinlikle Katılıyorum	51	11,9	12,0	12,0
Katılıyorum	55	12,9	12,9	24,9
Kararsızım	72	16,9	16,9	41,9
Katılmıyorum	87	20,4	20,5	62,4
Kesinlikle Katılmıyorum	160	37,5	37,6	100,0
Toplam	425	99,5	100,0	
	2	,5		
	427	100,0		

Online eğitim toplumun tüm kesimleri için hayat boyu eğitime olanak sağlar.

Katılımcılara yöneltilen bir diğer soru ise online eğitimin toplumun tüm kesimlerine yönelik hayat boyu eğitim sunup sunamayacağı hakkındadır. En yüksek yanıt online eğitimin hayat boyu eğitime olanak sunar önermesine olumsuz yaklaşan kesinlikle katılmıyorum seçeneği almıştır. 160 kişi (%37,5) online eğitim ile ilgili bu olumlamaya katılmamıştır. Toplamda ise 247 kişi (%50,1) kişi olumsuz yanıt vermiştir. Bu önermeye olumlu yaklaşanların toplam sayısı ise 106 (%24,9)'dur. Bu tabloda da görüldüğü üzere katılımcıların online eğitime karşı olumsuz bir tutum sergilediği saptanmıştır.

Tablo 15. Katılımcıların Online Eğitimde Öğretim Elemanları ile Kurdukları İletişimin Değerlendirilmesi

	Sıklık	Yüzde	Geçerli Yüzde	Toplam Yüzde
Kesinlikle Katılıyorum	44	10,3	10,4	10,4
Katılıyorum	93	21,8	21,9	32,2
Kararsızım	50	11,7	11,8	44,0
Katılmıyorum	100	23,4	23,5	67,5
Kesinlikle Katılmıyorum	138	32,3	32,5	100,0
Toplam	425	99,5	100,0	
	2	,5		
	427	100,0		

Online eğitimde öğretim elemanları ile rahatça iletişim kurabiliyorum.

Üniversite eğitiminin en önemli özelliklerinden biri öğretim elemanları ve öğrencilerin interaktif bir biçimde dersleri yürütebilmeleridir. Covid-19 süresince öğrencilerin almış oldukları online eğitimin değerlendirilmesi ve yüz yüze eğitim ile karşılaştırılmalı bir analiz yapılabilmesi için katılımcılara; öğretim elemanları ile rahatça iletişim kurup kuramadıkları sorusu yöneltilmiştir. Buna göre katılımcılardan 238 kişi (%56,0) öğretim elemanları ile rahatça iletişim kuramadıklarını belirtmiştir. 137 kişi ise (%21,9) online eğitim sırasında öğretim elemanları ile rahat bir biçimde iletişim kurabildiklerini belirtmişlerdir. Lisans eğitiminin amacı ve önemi göz önüne alındığında öğrencilerin öğretim elemanları ile rahatça iletişim kuramaması özellikle pandemi süresince verilen online eğitimin tam anlamıyla uygulanamadığının bir göstergesidir.

Tablo 16. Katılımcıların Online Eğitim Sırasında Kendilerini İfade Etme Hakkındaki Görüşleri

	Sıklık	Yüzde	Geçerli Yüzde	Toplam Yüzde
Kesinlikle Katılıyorum	50	11,7	11,8	11,8
Katılıyorum	73	17,1	17,2	28,9
Kararsızım	59	13,8	13,9	42,8
Katılmıyorum	92	21,5	21,6	64,5
Kesinlikle Katılmıyorum	151	35,4	35,5	100,0
Toplam	425	99,5	100,0	
	2	,5		
	427	100,0		

Online eğitimde kendimi özgürce ifade edebiliyorum.

İnteraktif ders yürütülmesi bağlamında katılımcılara yöneltilen bir diğer soru ise eğitim sırasında öğrencilerin kendilerini özgürce ifade edip edemedikleri üzerinedir. Yukarıdaki tabloya (Tablo 16.) sonuçlara benzer bir şekilde bu soruya da öğrencilerden 242 kişi (%57,1) kendilerini özgürce ifade edemediklerini belirtmişlerdir. 59 kişi (%13,9) bu soruya kararsız görüş belirtirken toplamda 123 kişi ise (%28,9) online dersler sırasında kendilerini özgürce ifade edebildiklerini

belirtmiştir. Tablo 16 ve tablo 17 birlikte değerlendirildiğinde öğrencilerin interaktif bir biçimde derse katılmadıkları ve dolayısıyla üniversite eğitiminden bekledikleri verimi alamadıkları sonucuna ulaşılabilir.

Tablo 17. Online Eğitim ve Araştırma Motivasyonu İlişkisi

	Sıklık	Yüzde	Geçerli Yüzde	Toplam Yüzde
Kesinlikle Katılıyorum	54	12,6	12,7	12,7
Katılıyorum	67	15,7	15,8	28,5
Kararsızım	51	11,9	12,0	40,5
Katılmıyorum	95	22,2	22,4	62,8
Kesinlikle Katılmıyorum	158	37,0	37,2	100,0
Toplam	425	99,5	100,0	
	2	,5		
	427	100,0		

Online eğitim araştırma yapma motivasyonumu artırır.

Bilindiği üzere pandemi dönemindeki alınan tedbirler ile özellikle büyükşehirlerde belli tarihlerde sokağa çıkma yasağı uygulanmış ve salgının yayılma hızının düşürülmesi amaçlanmıştır. Neredeyse günün tamamını evlerinde geçirmek zorunda kalan bireyler için her ne kadar uygun çalışma ortamı oluştursa da motivasyon eksikliği sık sık vurgulanmıştır. Bu doğrultuda katılımcılara online eğitimin çalışma, araştırma yapma motivasyonunu artırıp arttırmadığı sorusu yöneltilmiştir. 253 kişi (%59,6) online eğitim araştırma yapma motivasyonumu artırır önermesine olumsuz yanıt vermiştir. Bu önermeye katılanların toplam sayısı ise 121 (%28,5) olmuştur.

Tablo 18. Online Eğitim ve Bireysel Çalışma İlişkisi

	Sıklık	Yüzde	Geçerli Yüzde	Toplam Yüzde
Kesinlikle Katılıyorum	75	17,6	17,6	17,6
Katılıyorum	154	36,1	36,2	53,9
Kararsızım	61	14,3	14,4	68,2
Katılmıyorum	44	10,3	10,4	78,6
Kesinlikle Katılmıyorum	91	21,3	21,4	100,0
Toplam	425	99,5	100,0	
	2	,5		
	427	100,0		

Online eğitim grup çalışmasından ziyade bireysel çalışmalara teşvik eder.

Online eğitim sebebiyle eğitim süresince sosyalleşemeyen öğrencilere, online eğitimin grup çalışmasını mı yoksa bireysel çalışmalarını teşvik ettiği sorusu yöneltilmiştir. Pandemi nedeniyle sosyal hayattan uzak kalan katılımcıların büyük çoğunluğu online eğitimin bireysel çalışmalara teşvik ettiğini düşünmektedir. 229 kişi (%53,4) pandeminin bireysel çalışmalara teşvik ettiğini düşünürken; 135 kişi (%31,8) kişi grup çalışmalarını teşvik ettiğini belirtmiştir. 61 (%14,4) kişi de bu konuda kararsız kalmıştır. Pandemi dönemi genel anlamda bireyselliği arttıran bir süreç olmuştur. Bireysellik, kişisel gelişim için önemli olsa da grup çalışmaları ilerleme ve toplu gelişimi sağlayan en önemli unsurlardan biridir. Dolayısıyla uzaktan eğitimin grup çalışmalarını teşvik edebilmesi için bazı iyileştirmeler yapılmalıdır.

Tablo 19. Online Eğitimin Yüz yüze Eğitime Göre Değerlendirilmesi

	Sıklık	Yüzde	Geçerli Yüzde	Toplam Yüzde
Kesinlikle Katılıyorum	46	10,8	10,8	10,8
Katılıyorum	45	10,5	10,6	21,4
Kararsızım	37	8,7	8,7	30,0
Katılmıyorum	107	25,1	25,1	55,2
Kesinlikle Katılmıyorum	191	44,7	44,8	100,0
Toplam	426	99,8	100,0	
	1	,2		
	427	100,0		

Online eğitim ile derslere katılmak yüz yüze eğitime göre daha elverişlidir.

Araştırma için düzenlenen ankete katılan öğrencilerin birçoğu hem yüz yüze eğitimi hem de online eğitimi deneyimleme imkanına sahip olmuşlardır. Dolayısıyla bu iki eğitim türü arasında karşılaştırma yapabilmek için katılımcılara “online eğitim ile derslere katılmak yüz yüze eğitime göre daha elverişlidir” önermesi yöneltilmiştir. Online eğitime yönelik olumsuz cevaplar en fazla burada yoğunlaşmıştır. Toplam katılımcıların 298’i (%69,9)’u online eğitimin yüz yüze eğitime göre daha elverişli olmadığını düşünmektedir. Online eğitimin daha elverişli olduğunu düşünenlerin toplam sayısı ise 91 kişi (%21,4) olmuştur. Buna göre online eğitim sayesinde her ne kadar zamandan ve mekândan bağımsız olarak derslere katılma imkanları olsa bile öğrenciler yüz yüze alınan eğitimi çok daha elverişli olarak değerlendirmişlerdir.

Tablo 20. Online Eğitim Sırasında Yaşanan Teknik Sorunlar

	Sıklık	Yüzde	Geçerli Yüzde	Toplam Yüzde
Kesinlikle Katılıyorum	151	35,4	35,4	35,4
Katılıyorum	129	30,2	30,2	65,6
Kararsızım	43	10,1	10,1	75,6
Katılmıyorum	54	12,6	12,6	88,3
Kesinlikle Katılmıyorum	50	11,7	11,7	100,0
Toplam	427	100,0	100,0	

Online eğitim sırasında teknik sorunlar yaşıyorum.

Online eğitim sırasında öğrencilerin ve öğretim elemanlarının karşılaştığı problemlerden biri de teknik sorunlar olmaktadır. Ülkemizde her ne kadar gelişmiş bir internet ağı sistemi olsa da ülkenin tüm coğrafyalarına aynı internet hizmeti verilememektedir. Bu ön kabulden hareketle katılımcılara online eğitim sırasında teknik sorunlar yaşayıp yaşamadıkları sorulmuştur. Tablo 24'e göre katılımcılardan 280 kişi (%65,6) online eğitim sırasında teknik sorunlar ile karşılaştığını belirtmiştir. 104 kişi ise (%24,3) eğitim sırasında teknik sorunlar yaşamadığını belirtmiştir. Elde edilen sonuçlara göre özellikle ülkemizde online eğitimin kusursuz işlemesine yönelik alt yapı sisteminin henüz tam anlamıyla hazır olmadığı görülmektedir. Pandemi sürecinin ne zaman biteceğine dair bir kesinlik olmamasından dolayı, üniversitelerin uzaktan eğitim için kullandıkları teknik alt yapının daha elverişli hale getirilmesi; önümüzdeki süreçteki uzaktan eğitimin kalitesinin artması için önemlidir.

Tartışma, Sonuç ve Öneriler

Covid-19, dünya genelindeki pek çok uygulamanın ve işleyişin değişmesine neden olmuştur. 2020 yılının başlangıcından itibaren; toplumsal, ekonomik ve gündelik yaşamda yaşanan değişimler dünya nüfusunun büyük bir bölümünü etkilemiştir. Salgının bulaşma hızının azalması için alınan tedbirlerle birlikte evde geçirilen zaman artmış ve gündelik eylemler ev ortamına taşınmıştır.

Covid-19 pandemisiyle mücadele bağlamında Türkiye'de 2020 yılının Mart ayında hem orta hem de yükseköğretimde uzaktan eğitime geçilmiştir. Özellikle

üniversiteler, bu dönemde hızlı şekilde kendi uzaktan eğitim alt yapılarını kurmuşlar veya daha önceki yıllarda uzaktan eğitim veren üniversitelerin alt yapılarından yararlanmışlardır. Alınan farklı önlemlerle birlikte Türkiye’de salgının hızında yavaşlama olmuştur. Ancak yaz mevsiminin başlangıcından itibaren yeni normalleşme sürecine geçilmiş ve bazı önlem ile kısıtlamalar kademeli olarak kaldırılmıştır. Yaz aylarında artan vaka sayılarıyla birlikte, 2020-2021 Eğitim Öğretim yılında da pek çok üniversite Sağlık Bakanlığı’nın tavsiyesi doğrultusunda uzaktan eğitimi sürdüreceğini açıklamıştır. Bu bağlamda “uzaktan eğitimin” salgın döneminde etkisinin devam edeceği ve bu alanda yapılan çalışmaların değerli olduğu söylenmelidir. Ayrıca uzaktan eğitim ile ilgili yapılan çalışmaların, uzaktan eğitimin kalitesini arttırmaya yönelik politikaların hayata geçirilmesine aracı olacağı da söylenebilir.

Bu çalışmanın amacı üniversite öğrencilerinin covid-19 pandemisiyle birlikte aldıkları uzaktan eğitimden duydukları memnuniyeti değerlendirmektir. Çalışmada sadece üniversite öğrencilerinin aldıkları uzaktan eğitim konusundaki memnuniyetleri değil; farklı değişkenler üzerinden uzaktan eğitim ile ilgili bütünsel çözümler yapılmıştır.

Bu çalışma kapsamında hazırlanan online ankete toplamda 427 öğrenci katılmıştır. Katılımcıların demografik özelliklerini belirleyecek soruların yanı sıra 5’li likert ölçeği ile katılımcıların online eğitim hakkındaki görüşleri değerlendirilmiştir. Ön lisans, lisans, yüksek lisans ve doktora öğrencilerinin yer aldığı ankette en fazla katılım 341(%80) ile lisans öğrencileri tarafından sağlanmıştır. Dolayısıyla belirlenen dört farklı yaş kategorisine en fazla katılım 20-22 (274-%64,2) yaş kategorisinde olmuştur. Genel olarak katılımcıların aylık ortalama gelirleri 4 bin TL’nin altında ve büyük bir çoğunluğu il ve büyükşehirlerde yaşamaktadırlar.

Bilgisayar ve internet bağlantısı uzaktan eğitimin en temel ihtiyaçları arasındadır. Fakat katılımcılardan 149 kişi (%35,1) kişisel bilgisayara sahip değildir. Ayrıca katılımcıların 94’ünün (%22,0) evlerinde internet bağlantısı bulunmamaktadır. Online eğitimin kalitesi ve verimliliğinden ziyade öğrencilerin önemli bir kesiminin internet ve bilgisayara sahip olmaması uzaktan eğitimin geleceği hakkında oldukça düşündürücüdür. Coğrafi bölgeler bazında internete sahip olma durumu

incelendiğinde (Tablo 7) özellikle Doğu Anadolu Bölgesi'ndeki katılımcıların en düşük internet kullanımına sahip olduğu görülmektedir. Bu durum ülke genelinde dijital eşitsizlikle ilgili sorunların hâlâ devam ettiğini göstermektedir. Dijital eşitsizlikle mücadele etmek ve dijital eşitsizliği en aza indirmek ülkelerin kalkınma planında yer alması gereken önemli bir konudur. Dijital eşitsizlik, modern bilgi teknolojilerine erişimi ve kullanma kapasitesi olan bireylerle bu olanaklara sahip olmayan bireyler arasında meydana gelen ayrımı belirten bir kavramdır. Sayısal eşitsizliğin ekonomik, sosyolojik ve coğrafi pek çok yönü bulunmaktadır. Bu anlamda, sayısal eşitsizlik çok yönlü bir sorun olarak değerlendirilmelidir. Sayısal eşitsizlikteki temel nokta, var olan eşitsizliğin bilgi ve iletişim teknolojilerini kullananlar ile üretenler arasındaki kültürel farka da neden olduğunun farkına varmaktır. Uzaktan eğitimde yaşanan dijital eşitsizliğin, öğrenciler arasında zaman içerisinde ortaya çıkacak bir farklılık yaratacağı söylenebilir. Her öğrencinin eşit şartlarda eğitim alma hakkı vardır. Gelecek nesillerin eğitim kaybına uğramaması için sayısal eşitsizlikle mücadele devlet ve farklı kurumlar tarafından desteklenmelidir.

Dijital eşitsizlik bağlamında araştırmaya katılan öğrencilere uzaktan eğitimin fırsat eşitsizliğini ortadan kaldırıp kaldırmadığı ve yeni bir tür eşitsizlik biçimi yaratıp yaratmadığı sorusu yöneltilmiştir. Katılımcıların büyük bir çoğunluğu 286 (%67,0) uzaktan eğitimin fırsat eşitsizliğini ortadan kaldırmadığını ve aksine 273 (%64,1) kişi uzaktan eğitimin yeni bir tür fırsat eşitsizliğini ortaya çıkardığını belirtmişlerdir. Fırsat eşitliği sosyolojik anlamda önemli bir kavramdır. Fırsat eşitliği, bireylerin hayata eşit olanaklarla başlaması ve mevcut fırsatlara herkesin eşit derecede sahip olması olarak tanımlanabilir. Dolayısıyla gerek örgün gerekse uzaktan eğitimde fırsat eşitliğinin yaratılması gerekmektedir. Bir öğrenci, aldığı eğitim türü ne olursa olsun fırsat eşitliğine sahip olduğunu bilmelidir. Çünkü bu bilinç, beraberinde motivasyon ve başarıyı da sağlayacaktır.

Türkiye'de eğitimde fırsat eşitliği ile ilgili tartışmalar uzun yıllardır devam etmektedir. Eğitime erişim olanakları liberal karakterli kapitalist eşitsizliklere göre şekillenirken; elit kesimler eğitimden daha fazla yararlanmaktadır (Hesapçioğlu ve Dündar, 2011: 9). Kapitalist sistemin ortaya çıkardığı eşitsizliklerin eğitimi etkilememesi gerekmektedir. Dolayısıyla kişiler arasındaki gelir farkı veya

teknolojik araçlara sahip olup, olmama durumunun uzaktan eğitime etkin şekilde katılmayı etkilememesi için farklı politikalar hayata geçirilmelidir.

Uzaktan eğitimi farklı yönlerden değerlendirmek amacıyla katılımcıların kendilerini uzaktan eğitimde özgür bir biçimde ifade edip edemedikleri ve öğretim elemanları ile rahat şekilde iletişim kurup kuramadıkları sorulmuş ve büyük çoğunluk kendilerini rahatça ifade edemedikleri ve öğretim elemanları ile aktif bir iletişim kuramadıklarını belirtmiştir. Bu bağlamda katılımcılara yüz yüze eğitim ile uzaktan eğitim arasındaki farkı anlamlandırabilmek amacıyla karşılaştırmalı sorular yöneltilmiştir. Katılımcılar uzaktan eğitimi yüz yüze eğitim kadar etkili ve verimli bulmamışlardır. Gelecekte ise uzaktan eğitimin temel eğitim türü olmaması gerektiğine dair görüş bildirmişlerdir. Ayrıca öğrencilerin önemli bir bölümü uzaktan eğitim sırasında teknik sorunlar yaşadığını belirtmiştir. Uzaktan eğitim sırasında özellikle teknik anlamda pek çok aksaklığın ortaya çıktığı söylenebilir. Uzaktan eğitimin herkes için aynı nitelikte ilerleyebilmesi için bu aksaklıkların giderilmesi önemlidir. Eğitimde en temel mesele etkileşimdir. Etkileşim hem öğretim üyeleri hem de öğrencileri için önemlidir. Dolayısıyla, kurulan tüm uzaktan eğitim sistemlerinde etkileşimi arttıran uygulamalar hayata geçirilmelidir.

Covid-19 pandemisi süresince alınan tedbirler ile uzaktan eğitime ani bir geçiş yapılması, uzaktan eğitim sisteminin tam anlamıyla işlemediğini göstermiştir. Online eğitimin eğitim içerisinde gelecekteki yeri düşünüldüğünde önemi kaçınılmazdır. Fakat öncelikle özellikle teknik sorunlar yaşanmaması için alt yapı sistemlerine çok daha fazla yatırım yapılmalı ve öğrencilerin bilgisayar ile internet bağlantısına ulaşabilirliği arttırılmalıdır. Sonrasında uzaktan eğitimdeki derslerin verimliliğini arttıracak projeler aracılığıyla öğretim elemanları ile karşılıklı çalışmalar yürütülmeli öğrenci odaklı olan yüz yüze eğitimdeki gibi öğrenciler ile interaktif bir biçimde ders yürütülmesi sağlanmalıdır.

Extended abstract

The Covid-19 virus, which emerged in Wuhan, China, has affected the whole world in a short time. Due to the high rate of spread and transmission rate of the virus, different measures have been taken worldwide and social life has been shaped according to the course of the epidemic. The measures started with a curfew. In

later periods, measures varied depending on the size of the epidemic, and measures such as working from home, not being in a collective place, and full-time curfew had to be taken. During this period, individuals encountered a lifestyle they had never experienced before and shaped their daily life practices within the framework of the measures taken.

One of the measures taken to reduce the rate of spread and transmission risk of the epidemic was in the field of education. After the virus spread all over the world, the education system has changed around the world, and distance education has replaced formal education. Distance education has been introduced in primary, secondary and higher education institutions in Türkiye since March 23, 2020. In this process, the Ministry of National Education; has established the Education Informatics Network (EBA) in order to carry out distance education in primary and high schools. Universities, on the other hand, have generally established their own distance education systems and carried out education and training activities over these systems.

The sudden transition to distance education has brought different discussions to the agenda. Discussions such as the quality of distance education, the efficiency of education, motivation of students and digital inequality have come to the fore. Especially in societies with different socio-economic classes, the fact that students cannot have the tools that form the basis of distance education such as internet, tablet and computer constitutes the main agenda of these discussions.

There are advantages and disadvantages of distance education, which is conducted regardless of time and place. The main purpose of this study is to evaluate the views of university students who receive distance education during the pandemic. In line with this purpose, an online survey was prepared, and the distance education experiences of university students in this process were evaluated.

In the survey; In order to evaluate all aspects of distance education and students' views on this education, the questions were prepared in three different parts. In the first part of the survey, questions were asked that could determine the demographic and socio-economic status in order to evaluate the relationship between distance education and students' socio-economic status. One of the main discussion topics

of distance education is the issue of digital inequality. Therefore, in the second part of the survey, questions were asked to determine whether the students have internet and personal computers. In the last part of the survey, the 5-point Likert method was used. In this section, questions were asked about whether distance education is beneficial or not, distance education and inequality of opportunity, distance education and individual success, students' ability to express themselves in distance education, technical problems experienced in distance education. The aim here has been to investigate different aspects of university students' opinions on distance education.

427 university students receiving distance education participated in the study. The answers given by the participants were analyzed with the spss 22 program. First of all, the demographic and socio-economic characteristics of the participants were analyzed, then cross-tables were created between demographic characteristics and variables such as having an internet connection. By analyzing according to the tables, a comprehensive analysis was made about the distance education applied during the pandemic process.

According to the findings obtained in the research, 63.7% of the participants are women and 36.1% are men. The majority of the participants are between the ages of 20-22 with 64.2%. It is seen that almost all of the participants in the education determined as associate degree, bachelor's, master's and doctorate degrees received associate and undergraduate education with 92.7%. Considering the income levels of the participants, it is observed that 65.3% of them have an income of 4 thousand TL or less. In addition, the participants spend most of their lives in metropolitan cities and districts. This rate is 86.6%.

An important part of the research is analyzing the dimension of digital inequality in the online education process. In this context, the participants were asked whether they have internet access and a personal computer. It has been observed that 35.1% of the participants do not have a personal computer and 22% of them do not have an internet connection at their homes. Considering that the participants are university students, these rates are considered quite high and reveal the extent of digital inequality. In addition, a cross table was created between the geographical

region where the participants live and their status of having internet access. Especially; It is seen that the participants in Eastern Anatolia, Southeastern Anatolia and Black Sea Regions have less internet access.

In the third part of the study, students' views on distance education and their educational experiences were examined. In this context, the first question asked to the participants is whether the distance education they received in this process is beneficial. 62.7% of the participants stated that "I do not agree" and "strongly disagree" and think that distance education is not useful. The students who participated in the study were asked whether distance education would create new inequality of opportunity or not. 64.1% of the participants stated that online education will create a new kind of inequality of opportunity. The students who participated in the study were asked whether they could easily communicate with the instructors during the distance education process. 56% of the participants stated that they could not comfortably communicate with the instructors, and 57.1% stated that they could not express themselves comfortably in the distance education process. Another question asked to the participants is whether they have experienced technical problems during distance education. While 65.6% of the participants stated that they had technical problems, 24.3% stated that they did not experience any technical problems. These rates show that there are technical problems in distance education infrastructure.

In this study, the distance education system has been examined through different variables. In the study; Students' views on the distance education process were evaluated in the context of their socio-economic situation and digital inequality. According to the findings obtained as a result of the research, it is seen that there is digital inequality among university students in our country. It has been revealed that the students cannot express themselves comfortably in distance education and cannot communicate interactively with the instructors. Factors such as regional differences and income status play an important role in the active participation of students in distance education. In this context, a significant portion of the participants stated that the distance education system creates inequality of opportunity. As a result, it is seen that the current distance education system is not

in sufficient condition and needs to be improved in terms of both technical and instructor and student relations.

Kaynakça

- Aydın, B. ve Doğan, M. (2020). Yeni Koronavirüs (COVID-19) Pandemisinin Turistik Tüketici Davranışları ve Türkiye Turizmi Üzerindeki Etkilerinin Değerlendirilmesi. *Pazarlama Teorisi ve Uygulamaları Dergisi*, 6 (1), 93-115.
- Bozkurt, A. (2020). Koronavirüs (Covid-19) pandemi süreci ve pandemi sonrası dünyada eğitime yönelik değerlendirmeler: Yeni normal ve yeni eğitim paradigması, *Açıköğretim Uygulamaları ve Araştırmaları Dergisi AUAd*, 6(3), 112-142.
- Çıkkılı, Y. (2016). “Eğitimle İlgili Temel Kavramlar”, *Eğitim Bilimine Giriş* içinde. Edt. Kadir Keskinlik, <http://pegemindeks.net/index.php/Pati/article/viewFile/2566/2031> (Erişim tarihi: 14.09.2020).
- Demirci, F, S. (2011), *Eğitim ve Verimlilik*, http://www.vizyon21y.com/documan/Egitim_Ogretim/Egitim/Egitim_ve_Verimlilik/Egitim_ve_Verimlilik.pdf. (Erişim tarihi: 14.09.2020).
- Dinçer, S. (2016). Bilgisayar Destekli Eğitim ve Uzaktan Eğitime Genel Bir Bakış. https://www.researchgate.net/profile/Serkan_Dincer/publication/298192658_Bilgisayar_destekli_egitim_ve_uzaktan_egitime_genel_bir_bakis/links/56e6a14308ae65dd4cc1b3e9/Bilgisayar-destekli-egitim-ve-uzaktan-egitime-genel-bir-bakis.pdf (Erişim tarihi: 14.09.2020).
- Duran, S, T. & Acar, M. (2020). Bir Virüsün Dünyaya Etkileri: Covid-19 Pandemisinin Makroekonomik Etkileri. *International Journal of Social and Economic Sciences*, 10(1): 54-67.
- Eygü, H. ve Karaman, S. (2013). Uzaktan Eğitim Öğrencilerinin Memnuniyet Algıları Üzerine Bir Araştırma. https://www.researchgate.net/profile/Hakan_Eygu/publication/263968079_A_Study_On_The_Satisfaction_Perceptions_Of_The_Distance_Educa

tion_Students/links/58bfc5cd92851cd83aa13c1b/A-Study-On-The-Satisfaction-Perceptions-Of-The-Distance-Education-Students.pdf (Erişim tarihi: 15.09.2020).

Hesapçioğlu, M. ve DüNDAR, S. (2011). *Türkiye’de Eğitimde Fırsat Eşitliği ve Postmodernizm*. Konya: Eğitim Yayınevi.

Kandemir, O. (2014). Türkiye’de Yükseköğretim Düzeyinde Uzaktan Eğitim Uygulamaları: Eğitimde Fırsat Eşitliği ve Ekonomik Kalkınma. *International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* 9(5), s. 1155-1176.

Mert, E. (2014). Anket, Çevrimiçi Anket Tekniği ve Çevrimiçi’nde Anket Uygulaması. *Yeni Medya Araştırmalarında Yöntem ve Teknikleri*. (Der. Mutlu Binark). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.s. 88-117.

Üstün, Ç. & Özçiftçi, S. (2020). Covid-19 Pandemisinin Sosyal Yaşam ve Etik Düzlem Üzerine Etkileri: Bir Değerlendirme Çalışması. *Anatolian Clinic Journal of Medical Sciences*,25(1) 142-153.

<https://www.donanimhaber.com/unicef-raporu-ogrencilerin-ucte-biri-uzaktan-egitim-imkanina-sahip-degil--124755> adresinden 14.09.2020 tarihinde erişildi

<https://egirisim.com/2020/04/01/corona-virus-etkisi-arastirmasi-covid-19-gundelik-tercihlerimizi-ne-kadar-degistirdi/> adresinden 31.08.2020 tarihinde erişildi